

major quam modalis. Item quia causa materialis vel formalis videntur realiter referri ad suum effectum, qui est compositum ipsum, a quo tamen non distinguuntur, nisi sicut pars a toto. Item quia duæ medietates ejusdem continui videntur inter se referri relatione reali æqualitatis; nam in re vere distinguuntur, et non ut includens et inclusum, sed ut condistinctæ, et si essent contiguæ tantum, referrentur relatione reali; unio autem per continuationem non potest hanc relationem impedire; major enim est unio inter rem et modum, aut inter materiam et formam, quia unio non tollit omnem distinctionem. Quod si illæ medietates inter se referuntur relatione reali, idem erit de earum medietatibus inter se comparatis, et ita etiam sequitur infinitas relationum. Neque videtur esse ullum inconueniens, quod in continuo ita sint infinitæ relationes, sicut sunt infinita puncta vel partes, cum relationes nihil rei addant ipsis fundamentis.

Solutio argumentorum.

6. *Idem ad seipsum rationis tantum relatione refertur.* — Duo alba eadem albedine, an relatio per relationem realem similitudinis. — Per hæc ergo satis responsum est priori sententiæ. Ad posteriorem vero negatur identitatem ejusdem ad seipsum esse relationem realem, sed rationis tantum. Quod autem res dicatur eadem sibi sine relatione rationis, vel falsum est, quia necessaria est comparatio intellectus, qua eadem ad seipsam ita comparatur, ac si essent duo extrema; vel certe si secludatur hæc comparatio, in re solum est res ipsa, et negatio distinctionis, quam solam potest addere hæc identitas ipsa rei, ut supra, disput. 8, visum est. Atque idem censeo de propria similitudine inter duo subjecta alba, si eadem numero haberent albedinem, quia convenientia illa, quam in albedine haberent, potius esset identitas in eadem numerica forma. Quod ut magis intelligatur, distinguere ibi possumus convenientiam in forma albedinis, vel in unione ad eandem formam; prior convenientia est identitas quædam, et ideo non est relatio realis; posterior vero potest esse similitudo et relatio, quia, licet forma sit eadem, unio ad diversa subjecta necessario est diversa, et ideo quantum ad illam est sufficiens distinctio, ut similitudo vel relatio realis fundari possit. Ut si duæ humanitates essent unita Verbo divino, non videtur du-

bium quin essent vere similes in unione hypostatica, quæ non esset in eis eadem numero, sed distincta, ideoque possent sub ea ratione referri relatione reali. Non potest vero hinc argumentum sumi ad relationes divinas prout terminantes (ut nostro modo loquamur) eandem essentiam Dei, quia non terminant per unionem, sed per simplicissimam identitatem.

SECTIO X.

An tria relationum genera triplici fundamento recte fuerint ab Aristotele distincta.

1. In hac sectione examinanda est doctrina Aristotelis, lib. 5 Metaph., c. 15, ubi agens de Ad aliquid, ad tria genera relativorum omnia refert, quæ distinguit ex triplici fundamento seu ratione fundandi relationem.

Partitio et doctrina Aristotelis proponitur.

2. *Quas relationes in primo genere collocet Aristoteles.* — In primo genere constituit eas relationes quas dicit fundari in unitate vel multitudine, quod postea subdividit in varias species; nam in unitate ait fundari æqualitatem, similitudinem, et in universonum identitatem eorum quorum una est substantia. Nam similia dicuntur, quæ habent unam qualitatem; æqualia, quæ habent unam quantitatem; eadem vero, quæ habent unam substantiam, quod potest intelligi vel proprie et in rigore de substantia, vel generatim de essentia, quod infra videbimus. In numero vero ait fundari omnes relationes quæ aliquo modo secundum quantitatem dicuntur, et ab unitate recedunt, ut sunt omnes proportionales inter numeros inæquales, sive illæ indefinite seu generatim significantur, ut excedens, multiplex, etc.; sive definite, ut duplum, tripulum, etc. Unde, licet hæc relationes inveniri etiam possint inter quantitates continuas, tamen dicuntur fundari in numero, quatenus requirunt diversitatem in quantitate. Atque eadem ratione ad idem fundamentum pertinent relationes omnes dissimilitudinis, distinctionis, et similes, quia in numero aliquo modo fundantur; hic enim non sumuntur in rigore unitas et numerus pro quantitate, sed generalius. Illud enim est considerandum, Aristotelem semper loqui de his relativis in plurali, quia, propriissime loquendo, ambæ relationes oppositæ hujus generis sunt quæ requirunt in fundamento, aut numerum aut

SECT. X. DE TRIPLICI FUNDAMENTO RELATIONIS.

aliquam unitatem plurium (ita enim est hæc unitas intelligenda). Unde si de singulis relationibus loquamur, unaquæque requirit fundamentum, non quod simpliciter sit numerus, sed quod cum alio componat numerum, vel habeat unitatem.

3. *Quæ relationes sint in secundo genere.* — In secundo genere ponit Aristoteles ea relativa quæ fundantur in potentia agendi et patiendi, vel in actionibus earum, quod subinde distinguit in varias species, quas partim sumit, vel ex eo quod relationes fundantur in sola potentia abstrahendo ab actione, vel ut subest actioni. Et adhibet exempla, ut calefactivum et calefacibile, calefaciens et calefactum. In quibus oportet duo advertere: unum est, cum Aristoteles ponit relationem realem inter potentiam et possibile, nunquam loqui de effectu possibili objective sumpto, ut videtur intellexisse Gregorius in superioribus citatus, qui ex hoc exemplo Aristotelis colligebat, dari relationes reales ad terminos non existentes, sed possibles: Aristoteles autem aperte loquitur de potentia passiva seu subjecto calefacibili, ut declarat his verbis: *Et uno nomine, activum ad passivum; et infra: Activa autem et passiva, ex potentia activa et passiva potentialiumque actionibus dicuntur, ut calefactivum ad calefacibile.* Hinc secundo considerandum est, alium esse terminum realem relationis potentia activæ ut sic abstrahendo ab actione, a termino potentia activæ, ut subest actioni, seu ut facientis; nam prior terminus est potentia passiva, et alioqui non potest esse terminus realis; posterior vero est ipse effectus, ut jam fluens a potentia agente. Rursus vero addit Aristoteles, hanc relationem, quæ fundatur in potentia sub actione, variari juxta varias temporis differentias; alia enim fundatur in præsentis actione, ut relatio ædificantis, calefacientis, etc.; alia in actione præterita, ut relatio patris; et alia in actione futura, ut quod facturum est (inquit) ad id quod faciendum, quod habet difficultatem infra tractandam.

4. *Quæ relationes sint in tertio genere.* — In tertio genere ponit Aristoteles relationes quas vocat mensurabilis ad mensuram, ut sunt (inquit) relatio scientiæ ad scibile, intellectus ad intelligibile, aspectus ad spectabile. Assignat autem notandum discrimen (quod gravibus quæstionibus occasionem præbet) inter hoc genus et duo priora, quia in prioribus (inquit) utrumque relativum dicitur ad

aliquid, quia id ipsum, ad quod unumquodque est, aliud dicitur, et non quia aliud ad ipsum; at vero in tertio genere, licet unum relativorum dicatur ad aliquid, quia vere est ad aliud, alterum vero, quod illi correspondet, non dicitur ad aliud quia vere sit ad aliud, sed quia aliud est ad ipsum. Ut scientia et scibile, quamvis ad aliud dicantur, tamen diverso modo; nam scientia sic dicitur, quia vere est ad aliud; scibile vero minime, sed solum quia scientia est ad ipsum; idemque est de intellectu, intelligibili et similibus. Quam differentiam nulla ratione probat Aristoteles, sed ut manifestam tradidit.

Sitne divisio convenienter data.

5. *Quæ rationes ingerunt difficultatem.* — *Prima.* — Hæc est Aristotelis divisio et doctrina. Circa quam duo præcipue declaranda occurrunt, in quibus variæ difficultates attinguntur. Primum, an singula membra illius divisionis convenienter assignata sint. Secundum, an illa divisio sit adæquata relationi prædicamentali, ita ut sufficienter totam ejus latitudinem comprehendat. Ratio dubitandi circa priorem partem est primo, quia relationes primi generis non videntur reales ergo. Probatur antecedens primo quoad relationes unitatis, quia unitas illa in qua fundantur, non est realis, sed rationis tantum; ergo nec relatio in ea fundata potest esse realis. Antecedens patet, quia illa non est unitas numeralis; nam hæc fundat identitatem ejusdem ad seipsum, quæ est relatio rationis, ut supra diximus; ergo est unitas specifica, vel alia superior; omnis autem alia unitas præter numeralem est unitas rationis. Nec refert si quis dicat unitatem formalem esse realem, nam hæc etiam non est realis, nisi in quantum in re est eadem cum numerica, licet ratione distinguantur; unde ita multiplicatur in rebus, sicut ipsa unitas numerica, ut in superioribus visum est; ergo non magis potest esse fundamentum relationis realis, quam unitas numerica. Et confirmatur ac declaratur; nam unitas quæ sit fundamentum relationis, debet esse unitas plurium; nam unitas uniuscujusque ut sic non fundat relationem ad aliud; debet ergo esse unitas plurium; sed omnis unitas plurium re distinctiorum est unitas rationis; ergo. Dices hoc esse verum de unitate quasi positiva et universali, tamen unitatem negativam, qua una res non se habet aliter quam alia in aliqua forma vel proprietate, in rebus ipsis esse; ita enim

respondent aliqui Thomistæ, Capreolus, in 4, dist. 30, quæst. 1; Soncin., 5 Metaphys., q. 34; et Cajetan., q. 7 de Ente et essentia. Sed contra, quia non magis potest negatio aut privatio fundare relationem realem, quam ens rationis, quia etiam privatio secundum se sumpta ens rationis est, nihilque reale in rebus ponit; ergo non potest fundare relationem realem. Atque hæc ratio videtur etiam probare, relationem fundatam in numero non posse esse realem, quia proxima ratio fundandi ejus est aliqua negatio, nam numerus vel multitudo distinctione constituitur; distinctio autem seu divisio in negatione formaliter consistit, ut in superioribus visum est. Et declaratur exemplis, nam inæqualitas, verbi gratia, in hoc proxime fundatur, quod hæc quantitas aliquid non habet quod habet alia; hæc autem negatio est; similiter dissimilitudo proxime fundatur in hoc, quod hæc qualitas non habet essentiam quam alia, et e converso.

6. *Secunda.* — Secundo principaliter argumentor, nam si unitas specifica est sufficiens fundamentum relationis, sequuntur multa absurda. Primum est, inter res singulorum prædicamentorum, quatenus sunt ejusdem speciei, consurgere relationem identitatis seu similitudinis; quod ipsemet Aristoteles concessisse videtur, cum dixit, *eadem esse, quorum una est substantia*, id est, essentia, et illa omnia collocat in hoc genere. Nec refert si quis nomine substantiæ, non essentiam, sed propriam substantiam intelligat, quod est probabile, quia saltem a paritate rationis sumitur sufficiens argumentum, quia tam similes sunt duæ actiones, vel duo Ubi, sicut duæ albedines. Falsitas autem consequentis probatur, quia inde fieret, etiam duas relationes ejusdem speciei, ut duas paternitates, referri relatione reali similitudinis; est enim omnino eadem ratio. Consequens autem est falsum, quia relatio non potest fundari in relatione; alioquin in qualibet relatione essent infinitæ relationes, nam sicut prima fundat secundam, ita et secunda poterit fundare tertiam; nam erit similis, vel dissimilis, seu distincta ab aliis, et idem erit de tertia respectu quartæ, et sic in infinitum. Secundo sequitur, inter duas quantitates bipedales esse duas relationes reales, alteram identitatis, quatenus sunt ejusdem essentia, alteram æqualitatis, quatenus sunt ejusdem magnitudinis; poteritque amitti prior manente posteriore, nam inter quantitatem bipedalem et tripedalem est si-

mililitudo essentia, quoniam non sit æqualitas. Similiter dicendum erit, calorem intensum et remissum referri una relatione reali identitatis in essentia, et altera dissimilitudinis intensione, et similia, quæ videntur absurda.

7. Tertio sequitur, non tantum similitudinem specificam, sed etiam genericam vel analogam fundare propriam relationem realem; est enim proportionalis ratio; nam, licet similitudo generica non sit tanta quanta specifica, tamen est vera similitudo et unitas; ergo fundabit relationem realem, quamvis non ejusdem rationis, nec fortasse tam perfectam. Item, quia si unitas generica non sufficiat ad hanc relationem, propter varias differentias específicas, neque unitas specifica sufficeret, propter varias differentias individuales; nam eandem proportionem servant in identitate reali et distinctione rationis; est ergo eadem ratio; ergo, sicut specifica unitas fundat relationem rationis, ita generica. Consequens est falsum, tum quia res speciei distinctæ, quamvis convenient in genere, simpliciter sunt dissimiles, potius quam similes, ut albedo et nigredo; tum etiam quia alias, cum rerum convenientiæ et differentia possint in infinitum multiplicari per intellectus abstractiones, etiam relationes similitudinis vel dissimilitudinis infinitæ essent in una re, vel respectu alterius, cum qua convenit in differentia specifica, et in omnibus superioribus prædicatis, vel respectu diversarum, quatenus uni est similis in specie, alteri in genere proximo vel remoto. Eademque difficultas, proportione servata, invenitur in relationibus quæ dicuntur fundatæ in numero vel disconvenientia; nam una relatio erit ad rem distinctam in specie ultima, aliæ ad varias res in uno vel alio genere diversas, quæ fere in infinitum multiplicari possunt. Addo etiam, incredibile videri, quod proportionem omnes, quas arithmetici inter numeros speculantur, sint reales, tum quia non potest assignari unum subjectum adæquatum talis relationis, cum totus numerus non habeat in re veram et realem unitatem; tum etiam quia illæ potius videntur comparationes et considerationes intellectus, quam reales habitudines; at vero Aristoteles æque numerat omnes illas ut species sub hoc genere contentas.

8. *Tertia difficultas contra primum genus relationum.* — Tertia principalis difficultas est circa idem genus, quia vel hujusmodi relatio-

nes sunt aliquæ res vel modi reales additi ipsis formis absolutis, vel non. Primum dici non potest, ut superius de toto hoc prædicamento generaliter dictum est, et specialiter de hoc genere videntur satis probare duæ primæ difficultates hic propositæ, quia multiplicantur in eadem re infiniti modi, qui non solum necessarii non sunt, verum nec intelligi possunt, nec ad certam aliquam rationem reduci. Item, quia unitas inter hujusmodi res non est aliquid aliud ab ipsis rebus; cur ergo erit ratio ut aliquid distinctum inde resultet? Si vero non sunt modi in re distincti, non possunt esse habitudines reales, sed mera coexistentia plurium rerum absolutarum talium conditionum. Probatur, quia habitudo realis non potest rei convenire, nisi vel sit ei intrinseca, et ex se, vel sit ei addita; in præsentem autem, quando una albedo fit similis alteri, non additur ei intrinseca habitudo realis: nam si adderetur, esset ex natura rei distincta; neque enim potest intelligi additio in re sine distinctione inter id quod additur, et id cui additur. Rursus neque illa habitudo est intrinseca et essentialis albedini, tum quia simpliciter potest esse sine illa, tum etiam quia omnis habitudo intrinseca et essentialis rei absolutæ est transcendentalis; una autem albedo nullam habet habitudinem transcendentalem ad aliam. Ac propterea est major ratio dubitandi in his formis absolutis, quam in his quæ includunt transcendentalem respectum; nam in his posterioribus intelligi aliquo modo potest, ut sine additione reali idem respectus sub diversis rationibus sit transcendentalis et prædicamentalis; tamen in prioribus rebus absolutis nullo modo videtur posse intelligi habitudo realis, si eis nihil intrinsecum additur, utrevera non additur. Hoc igitur primum genus relationum videtur saltem magis continere relationes rationis, aut denominationes extrinsecas, et modos loquendi ortos ex comparationibus variis nostri intellectus inter res diversas, quam veras et reales habitudines.

9. *Quarta.* — Quarta difficultas est circa secundum genus, in quo, ut a difficilioribus inchoemus, falsum plane videtur quod Aristoteles ait, relationem causæ effecturæ ad effectum futurum, esse sub hoc genere; nam illa non potest esse relatio realis, tum quia terminus non est actu existens; nam quod futurum est, nondum est; imo nondum fit; alias non esset relatio causæ operaturæ, sed operantis. Tum etiam quia ratio fundandi,

vel conditio necessaria, scilicet actio, nondum est; quod autem illa conditio necessaria sit, patet, quia alias nullo modo esset relatio agentis, seu acturi, sed solum potentis agere. Deinde, est etiam difficile, quo modo relatio fundata in actione præterita, sit realis, tum quia illa actio jam non est; ergo nec potest esse fundamentum aut ratio alicujus relationis; tum etiam quia Petrum, verbi gratia, genuisse Paulum, est solum denominatio extrinseca ab actione præterita; quomodo ergo potest in eo fundari intrinsecus respectus realis? Maxime quia ea denominatio æque dicitur, sive filius genitus vivat, sive non; semper enim verum est dicere, Petrum genuisse Paulum; imo, si modum loquendi attendamus, eodem modo dicitur pater ejus. Atque hinc rursus etiam est difficile, quod relatio agentis, etiam de præsentem, sit realis in ipso agente, cum ipsa actio non sit in agente, et consequenter extrinsece denominet agens. Et confirmatur, nam Aristoteles ait, in tertio genere, relationem scibilis non esse realem, eo quod res dicatur scibilis per habitudinem scientiæ ad ipsam; at vero etiam agens sic denominatur per habitudinem actionis quæ est in passo ad ipsum principium agendi; ergo, pari ratione, non resultabit in ipso principio agendi aliqua relatio intrinseca ipsi agenti. Ultimo de relatione agentis in potentia, ut sic, etiam dubitari potest, saltem quando principium agendi non est per se institutum ad illud munus; tunc enim non habet habitudinem transcendentalem ad rem in potentia, vel effectum possibilem; ergo neque habebit prædicamentalem. Consequentia fundatur in tertia difficultate supra proposita.

10. *Quinta.* — Quinta difficultas est circa tertium genus. In quo primum dubitari potest de discrimine assignato ab Aristotele inter hoc genus et alia; sed hoc peculiarem sectionem requirit, quam infra tractabimus. Nunc propriam difficultatem habet, quomodo ratio mensuræ possit esse fundamentum relationis realis, cum ipsa ratio mensuræ realis non sit, sed rationis tantum, ut supra ostensum est, tractando de quantitate. Quod si dicas ibi fuisse sermonem de mensura quantitatis, hic autem de mensura veritatis, hoc potius auget difficultatem, quia multo minus potest hæc ratio mensuræ esse realis, ut patet, quia scientia vel iudicium intellectus æque mensuratur ab objecto existente vel non existente. Item illa mensuratio non est

actio aliqua, nec est aliquid rei, ut patebit discurrendo per singula prædicamenta.

Sitne sufficiens dicta divisio.

11. *Sexta.*—Sexta et ultima difficultas est, quia non videntur sub his tribus membris sufficienter comprehensæ omnes relationes; sunt enim aliæ, quæ non minus reales videntur, quam quæ in prædictis generibus continentur. Assumptum patet primo de relatione appetitus ad appetibile, et omnium quæ sub hoc genere continentur, ut amoris ad amabile, desiderii ad desiderabile, etc. Hæ namque relationes non fundantur in unitate, vel actione, ut constat; neque etiam in ratione mensuræ, quia in amore non est veritas, quæ mensuratur per objectum amabile. Quod si dicas, non veritatem, sed perfectionem vel honestatem amoris mensurari ex objecto amabili, certe hoc modo intercedet ratio mensuræ inter omnem effectum et causam, vel formalem, quæ est mensura intrinseca perfectionis rei, vel efficientem, exemplarem, aut finalem, quæ possunt esse mensuræ extrinsecæ. Et imperfectiores species unius generis referuntur relatione mensurati ad supremam speciem, tanquam ad mensuram earum. Præterea ratio unionis ad nullum genus ex prædictis videtur pertinere, quia maxime ad primum (nam de aliis non videtur posse esse dubium); sed neque ad illud pertinet, quia aliud est convenientia et unitas, de qua ibi est sermo, aliud vero unio seu conjunctio, quæ potest esse rerum omnino distinctarum, ut est ratio unionis, verbi gratia, humanitatis ad Verbum, et aliæ similes. Similis fere est difficultas de relatione contactus, propinquitatis et distantiae, ac denique de relatione causæ finalis, formalis et materialis; nam hæ omnes non habent illa fundamenta.

Defenditur divisio ab Aristotele tradita.

12. Hæ sunt potissimæ difficultates quæ circa dictam divisionem occurrunt, quibus non obstantibus, amplectenda est et convenienter explicanda Aristotelis doctrina aut divisio, quam omnes ejus interpretes, et scriptores metaphysicarum quæstionum sequuntur, et Theologi etiam, ut patet ex D. Thoma, 1 part., quæst. 13, art. 7, et quæst. 28, a. 1, et 2 cont. Gent., cap. 41 et 42; quibus locis Cajetan. et Ferrariens. de his relationibus multa disputant; Capreol. et Hispalens., in 1, partim d. 19, quæst. 2, et 3, partim d. 30 et

31, ubi etiam Scot. et alii Theologi, et aliis locis supra citatis. Fundamentum præter auctoritatem Aristotelis est, quia relationes pertinentes ad singula ex his generibus sunt reales, ut patet ex communi omnium philosophorum consensu, et ex dictis supra de entitate harum relationum. Nam si quæ sunt relationes reales, maxime similitudo aut ternitas, aut ratio scientiæ ad scibile, quæ sunt relationes ad tria genera dicta pertinentes, quia si hæ relationes non sunt reales et prædicamentales, quænam esse possent, quæ rationabiliter possint tales existimari? Hoc ergo satis est ut illa tria genera in prædicamento Ad aliud constituantur, sive sint aliquæ relationes rationis, quæ habeant proportionem cum his generibus, sive non. Nam si non sunt, satis constabit esse hæc genera omnino realia; si vero sunt, non pertinebunt directe ad hæc genera, ut dividunt prædicamentum Ad aliud, sed habebunt in illis analogiam quamdam seu proportionalitatem.

13. Quod autem hæc genera inter se distincta sint in ratione relativa, primum videtur satis notum ex ipsis denominationibus quas tribuunt, sunt enim valde diversæ. Deinde optime explicatur res ipsa ab Aristotele ex ipsis fundamentis, seu rationibus fundandi; nam cum una ex potissimis causis relationis sit fundamentum ejus, imo cum ab eo habeat entitatem suam, nullum potest esse majus indicium distinctionis relationum, quam distinctio fundamentorum formalium ac proximorum, de his enim sermo esse debet. Nam fundamentum remotum vel potius subjectum non ita per se concurrat ad relationem, et ideo distinctio ejus non est ita sufficiens fundamentum ad distinguendas relationes. Quod vero fundamenta illorum trium generum sint omnino distincta, etiam per se manifestum est; recte ergo ex eorum distinctione distinctio illa relationum sumpta est.

14. Dices, potius fuisse sumendam distinctionem relationum ex terminis; nam quæ dicunt essentialem habitudinem ad aliud, ab illo sumunt specificationem, et consequenter distinctionem, ut motus a terminis, potentiæ et habitus ab objectis. Respondetur primo, id esse verum de distinctione specifica et ultima; distinctionem vero genericam, seu subalternam, posse interdum aliunde sumi. Secundo respondetur, in illa distinctione non esse prætermittendos terminos formales, sed vel expresse, vel saltem implicite significatos esse in illis tribus generibus. Nam cum ratio

primi generis dicitur fundari in unitate, ibi includitur, quod terminatur etiam ad aliud, quatenus aliquo modo unum est; nam, ut infra ostendam, quod in uno relativo est fundamentum relationis ad aliud, est etiam ratio terminandi relationem alterius. Et simili ratione, cum in secundo genere dicitur relationem fundari in potentia, hoc ipso indicatur terminari etiam ad potentiam vel effectum, si ratio non in nuda potentia, sed ut est sub actione fundetur; sic enim ratio potentiæ activæ terminatur ad passivam, et e converso; ratio vero potentiæ agentis terminatur ad suum effectum. In tertio autem genere clarius constat, relationem mensurabilis ad mensuram terminari. Non est ergo illa distinctio ita sumpta ex fundamentis, quin termini etiam includantur. Cum enim hæc sint duo principia suo modo intrinseca relationum, neutrum potest excludi ab earum constitutione et distinctione; sed fundamentum est quasi materiale, terminus vero quasi formale, quia est ultimum in quod tendit ratio.

De sufficientia dictæ divisionis.

15. *Prima ratio sufficientiæ.*—*Quot subiecta sit difficultatibus ratio sufficientiæ allata.*—Tandem, quod illa divisio sufficiens sit, et complectens omnes relationum species quæ ad prædicamentum Ad aliud, pertinere possunt, omnes citati auctores docent. Rationem autem sufficientiæ ejus tradit D. Thomas, 5 Metaph., lect. 17, quia tribus tantum modis contingit unam rem ordinari ad aliam, scilicet, *vel secundum esse, secundum quod una res pendet in esse ab alia, et sic est tertius modus, vel secundum unitatem activam et passivam, secundum quod una res ab alia recipit, vel alteri confert aliquid, et sic est secundus modus, vel secundum quod quantitas unius rei potest mensurari per aliam: et sic est primus modus.* Difficilis vero est hæc ratio; nam habitudo ad aliud secundum dependentiam in esse, si generatim sumatur, magis videtur pertinere ad secundum genus, cum effectus pendeat in esse a sua causa; si vero sumatur secundum peculiarem modum dependentiæ, quæ est scientiæ vel potentiæ ab objecto, sic tot essent distinguendi modi relativorum, quot sunt modi dependentiarum. Cur enim potius ille modus dependentiæ constituit peculiare genus relativorum, quam alii? Item falsum videtur quod quantitas, ut habet rationem mensuræ, fundet primum

modum, tum quia Aristoteles non assignat ibi rationem mensuræ, sed unitatis vel numeri, quæ est longe diversa ratio; nam quando duæ quantitates dicuntur æquales, non est una mensura alterius, nec e converso, nec inter eas hoc attenditur, sed ratio unitatis, et idem a fortiori est de similitudine, vel identitate, et ideo, ut diximus, unitas ibi non sumitur quantitative, sed generalius. Tum etiam quia ratio mensuræ quantitativæ non est per se apta ad fundandam relationem realem, cum solum sit extrinseca denominatio rationis, ut supra tactum est.

16. *Secunda ratio sufficientiæ.*—*Quot in ea difficultates.*—Aliam rationem hujus differentiæ indicat eodem loco Alexander Alensis, dicens illam divisionem sumptam esse ex tribus modis universalibus entis, qui sunt, idem et diversum, quoad primum; potentia vel actus, quoad secundum; *et perfectum (inquit) vel imperfectum, quoad tertium, eo modo quo imperfectum a perfecto mensuratur, et diminutum a completo; et quia isti modi sufficienter variant naturam fundamentorum, ideo sunt tres species relationis.* Sed difficile est quod ait, tertium membrum sumi ex modo entis secundum perfectum vel imperfectum; nam, licet sensus referatur ad sensibile secundum illud genus, non mensuratur ab illo ut imperfectum a perfecto, sed solum dicitur mensurari tanquam a termino specificante, qui interdum potest esse perfectior, interdum æqualis, interdum minus perfectus, ut videre etiam est in intellectu et intelligibili. Deinde, quamvis asserat illos tres modos sufficienter dividere fundamenta relationum, non tamen rationem sufficientiæ reddit, neque ex vi illius explicationis declarat distinctionem eorum inter se. Nam etiam potentia et actus comparantur ut perfectum et imperfectum, et potentia dici potest mensurari per actum, quatenus illi proportionatur et commensuratur, propter quod etiam dicuntur potentiæ per actus specificari. Existimo ergo nullam aliam rationem sufficientiæ Aristotelem habuisse, præter inductionem quamdam, qua intellexit nullam inveniri relationem, quæ ad aliquod ex dictis capitibus revocari non possit, quod non potest melius constare, quam respondendo difficultatibus tactis. Nam si nullam invenimus relationem quæ non habeat aliquod ex his fundamentis, sufficiens signum nobis erit, divisionem illam sufficientem esse.

SECTIO XI.

*De primo genere relationum, in numero vel unitate
fun. alo.*

1. Ad singulas difficultates sectione superiori propositas, majoris claritatis gratia fere singulis sectionibus respondebimus.
2. Ad primam igitur respondetur, aliud esse loqui de duabus relationibus duorum extremorum, quæ dicuntur in unitate fundari, aliud vero de singulis earum. Unaquæque enim duarum relationum similitudinis, verbi gratia, fundatur in una qualitate in quantum in se est una unitate formali, non quidem quantum ad id quod addit unitas supra ens, nam illud est negatio, et ideo non potest fundare relationem realem, ut recte argumentum probat, sed quantum ad illam positivam rationem entis, quæ substernitur illi negationi. At vero loquendo de ambabus relationibus duorum extremorum, illæ dicuntur fundari in unitate eorum, quia ratio cur simul consurgant illæ duæ relationes, positæ illis duobus extremis, non est solum quia singula extrema habent inter se talem unitatem, sed etiam quia illa unitas est ejusdem rationis in utroque, quod idem est ac si diceretur, ideo illa referri inter se, quia habent convenientiam realem. Et quamvis hæc convenientia non sit aliqua unitas realis illorum duorum extremorum inter se, ut bene etiam in argumento sumitur, loquendo de propria et formali unitate, datur tamen in re fundamentum illius unitatis, sive quoad negationem, sive quoad unitatem rationis, et illud fundamentum sufficit ut in illis extremis tales relationes consurgant.
3. Et simili modo respondendum est ad alteram partem de relationibus fundatis in multitudine, distinctione vel diversitate. Nam, licet multis propter illud argumentum probabiliter visum sit, illas relationes non esse reales, sed rationis, quia non habent reale fundamentum proximum, vel formalem terminum, nihilominus, loquendo cum communi sententia et consequenter, verius dicitur eandem esse rationem de his relationibus, et de illis quæ fundantur in unitate. Nam, sicut distinctio includit negationem, ita etiam unitas; et e converso, sicut negatio, quam dicit unitas, supponit entitatem, quæ potest esse fundamentum relationis, ita etiam distinctio realis est inter extrema realia, in quibus fundatur negatio ibi inclusa; in eis

ergo ut talia sunt, poterit etiam fundari relatio realis. Unde in exemplis ibi adductis, quamvis verum sit in relatione inæqualitatis alterum extremum carere parte aliqua magnitudinis alterius extremi, tamen relatio non fundatur formaliter in ea carentia, sed in hoc quod hæc quantitas tanta est, illa vero tanta. Et idem est de dissimilitudine; supponit enim duas essentias, quarum una non est alia, non tamen fundatur proxime in illa negatione, sed in ipsismet essentiis, quatenus secundum unitates formales plures essentialiter sunt. Quod declaratur exemplo; nam lucidum et tenebrosum etiam habent dissimilitudinem quoad illam negationem, quia in uno non est forma lucis quæ est in alio, et tamen non est inter ea relatio realis dissimilitudinis, quia ex parte alterius extremi, nec est fundamentum, nec formalis terminus positivus talis relationis.

Relatio unitatis in rebus omnium prædicamentorum fundari potest.

4. In secunda difficultate multa tanguntur, quæ singulas possent quæstiones postulare; ea tamen breviter transigemus, ne in explicandis minutissimis entibus nimium morosi simus. Primo itaque petitur an relatio similitudinis et aliæ hujus generis fundari possint in sola quantitate et qualitate, vel etiam in rebus aliorum prædicamentorum. Et quidem de substantia jam vidimus, sectione præcedenti, eandem esse rationem, quoad hanc partem, de quantitate et qualitate. Et ratio ibi facta videtur mihi concludere de quacumque re vel modo seu entitate, præsertim absoluta, ut interim relationes omittamus; cur enim duo calores sunt realiter similes, et ut sic realiter referuntur, et non duæ calefactiones, vel duo Ubi, et quæcumque alia similia? Item inter duas actiones est vera et positiva contrarietas; hæc est autem relatio, quæ ad hoc genus pertinet; fundatur enim in peculiari quodam modo distinctionis. Itaque quantum ad cætera prædicamenta, extra Ad aliquid, facile concedimus illationem ibi factam. Neque contra hoc consequens, quantum ad hanc partem, aliquid ibi objicitur. Verum est, D. Thomam, 5 Met., lect. 17, omnino excludere quatuor ultima prædicamenta, ut non possint esse fundamenta relationum, *quia magis* (inquit) *consequuntur relationem, quam possint relationem causare.* Sed exponi potest, ut intelligatur de his prædicamentis secundum pro-

prias rationes eorum, non vero secundum quod habent proportionem aut convenientiam cum aliis in ratione unitatis vel distinctionis.

Una relatio quomodo aliam fundare possit.

5. *Prima sententia.* — Major vero difficultas est de ipsismet relationibus, in qua insinuat secunda et generalis difficultas, an relatio possit fundari in relatione. Est enim multorum sententia, relationem nunquam posse in relatione fundari. Ita sentit D. Thomas, 1 p., quæst. 42, art. 4, et 2 cont. Gent., c. 13, et q. 7 de Potent., art. 11, et in 1, d. 3, q. 1, art. 1; idque sequuntur frequentius Thomistæ, Sone., 5 Met., q. 29, ad 1; Ferrar., 4 cont. Gent., c. 11. Fundamentum præcipuum est illud de processu in infinitum, qui inde sequeretur. Sicut ob rationem similem, ad actionem non potest esse actio, nec ad motum motus, et in universum procedendo ab effectu formali ad formam, si forma ipsa aliquo modo participat effectum vel denominationem ejus, sistendum est in illa, ut per seipsam talis sit, quod aliter dici solet, procedendo a quod in quo, sistendum esse in quo. Ergo cum relatio sit, qua relativum refertur, sistendum est in illa, ut non per aliam relationem referatur. Et confirmari potest hæc sententia Theologico argumento, quia alias inter divinas relationes plures essent relationes reales, nimirum realis distinctionis et dissimilitudinis quasi specificæ in ratione relativa, et similitudinis genericæ in eadem, et aliæ hujusmodi, quod est contra communem Theologorum doctrinam, qui tantum quatuor relationes reales in divinis agnoscunt.

6. *Secunda sententia.* — Contrariam sententiam tenet Scot., in 2, d. 1, quæst. 4 et 5, et in 4, d. 6, quæst. 10, quem sequuntur Lythet. et Mairon. his locis; item Mairon., in 1, dist. 29, quæst. 6; Ant. Andr., 5 Met., quæst. 13, et lib. de Sex princip., quæst. 10. Fundamentum est tactum a nobis in prædicta difficultate, quia non apparet sufficiens ratio ob quam similitudo inter duas paternitates non sit tam vera relatio, sicut inter duas albedines, cum in re ipsa habeant eundem modum convenientiæ et unitatis formalis, et eodem etiam modo a parte rei denominentur similes. Nam si quis velit dicere duas paternitates denominari similes tantum fundamentaliter, vel negative, scilicet, quia non habent diversam rationem, qui sic respon-

det, occasionem præbet ut de quibuscumque rebus similibus idem dici possit, vel oportet ut sufficientem rationem differentiæ reddat, quæ nulla certe apparet. Idem argumentum est de relatione dissimilitudinis quæ esse potest inter paternitatem, et relationem scientiæ, verbi gratia. Item arithmetici ponunt proportionalitatem fundatam in duobus proportionibus, quia sicut quatuor ad octo, ita tria ad sex; proportio autem non est nisi relatio; proportionalitas ergo nihil aliud esse videtur quam similitudo proportionum, quæ est relatio relationis. Atque hæc argumenta videntur sane convincere, consequenter loquendo, quod una relatio possit referri realiter ad aliam per relationes spectantes ad hoc primum genus. Quocirca, sicut unum et multa transcendunt omnia prædicamenta, ita et relationes hujus primi modi in rebus omnium prædicamentorum inveniri possunt, non ut de essentia illorum, sed ut fundatæ in ipsis.

7. *Tertia sententia utramque præcedentem concilians.* — Nonnulli vero conantur has sententias in concordiam redigere, tum propter auctoritatem D. Thomæ, tum propter vim rationum. Aiunt enim unam relationem posse referri realiter ad aliam, non tamen alia relatione, sed seipsa, ut videtur processus in infinitum, et eadem sit simul quo et quod. Atque ita proprie relatio non fundat relationem, cum non sit alia relatio quæ refertur, et qua refertur; secundum rationem autem potest dici fundare, in quantum ipsa secundum rationem distinguitur in id quod refertur, et quo refertur. Cui sententiæ favet Cajet., 1 p., quæst. 42, art. 1, fundatus in verbis D. Thomæ, in solutione ad 4, quæ sunt hæc: *Una relatio non refertur ad aliam per aliquam aliam relationem.* Circa quæ Cajetanus addit, ex hac conditione relationis, scilicet, ut non fundetur supra aliam relationem, non sequi relationes relationum non esse reales, sed eas non esse alias a fundamentis. Unde subdit, quod si relationes divinæ aliqui non haberent identitatem in natura, referri possent relatione reali æqualitatis; tunc vero æqualitas Filii ad Patrem esset ipsa filiatio, et Patris ad Filium, ipsa paternitas.

8. *Sententia auctoris.* — Verumtamen hæc sententia non videtur posse in universum sustineri; nam, ut forma quoad aliquam denominationem suscipiendam per se ipsam sufficiens sit, vel (sicut aiunt) ut se habeat ut quo et quod, necesse est quod illa denomi-